

Təbiət və biz

İnsan ömrünün bir hissəsi yaşamış günlərin xatirələrini vərəqləməyə sərf olunur. Acılışırınli xatirələr isə sayısız-hesabsızdır. Budur, yetmişinci illər... Qapıbir qonşumun təkidi ilə Sabirabad rayonunun Həşimxanlı kəndinə yola düşürük. Deyir yaxın qohumum Kür qırağında, qalın meşə ərazisində gübrəsiz-dərmansız bostan becərib. Gedib görüşək, yaqın maşına bostan məhsullarından pay da qoyar. Etiraz etmirəm.

Maşın asfaltdan düşüb meşəliyə daxil olur. Təbiətin əsrarəngiz gözəlliyi ilə qarşılaşırıq. Palıd, qarağac, saqqızağacı, qovaq, söyüd ağacının yarpaqları həzin küləyin sərinliyini ətrafa yayır. Budaqdan-budağa qonan meşə toyuqlarının qaçqılıtsı nəgmə təsiri bağışlayır. Araba təkərlərinin saldığı izlə, həm də qurumuş otun-tikanın maşına yaratdığı çətinliklə bostan yerinə çatırıq. Meşənin ortasındakı talada, təxminən bir hektar sahədə əkilən yamyaşıl yemiş, qarpız, bibər, badımcan kolları saf, təmiz məhsuldan xəbər verir. Bostançı özü harasa gedib. Çardaqda yarısı yeyilmiş iri qarpız parası, çardağın yaxınlığında tüstülənən ocağın üstündə şişə keçirilmiş ət parçaları görünür. "Yəqin dovşan ətidir", qonşum deyir, buralarda dovşan çox olur". Ocaqla işimiz yoxdur, para qarpızı dilimləyib dadına baxırıq. Bəli bu, təbiətin əsl təmiz nemətidir; şirin, bal kimi...

- Bu cür təmiz qarpız ancaq meşə torpağında becərilir. Kürün qırağında illər boyu təmizlənilib safa çıxan, meşənin təbii gübrəsi ilə qidalanan torpaq can dərmanı yetirər.

Sabirabadın rayon mərkəzinə iki yol uzanır. Biri Hacıqabul-Mincivan yolu, digəri Kürqırağı köhnə yoldur. Ona sabirabadlılar "dədə-baba yolu" deyirlər. Biz bir vaxt həmin yolla Həşimxanlı yaxınlığındakı meşəyə getmişdik. Sonralar dədə-baba yolu ilə Sabirabadın Dadaşbəyli, Qaragüney, Osmanlı, Şıxsalahlı, Qartoğay, Güdəcüyür, Axtaçı kəndlərini keçib dəfələrlə rayon

Kür qırağının meşələri

mərkəzinə getməli olmuşam. Bu kəndlərin hamısı Kür qırağında yerləşir. Onların hamısı bir vaxtlar meşələrlə əhatə olunmuşdular. İndisə bu meşələrin yerində daş evlər, hasara salınmış həyət-baca görünür.

Güdəcüyür kəndində doğulub böyüyən, uzun illər neft sahəsində çalışmış təqaüdü Vəqif Süleymanov deyir:

- Meşələrin ağacları qırıldı, münbit meşə torpaqları əkin sahəsinə çevrildi. İndi bu yerlərdə bir-iki dənə qovaq ağacı gözə deyir. O ağaclar da su nasoslari olan ərazidedir. Fəhlələr kölgələnmək üçün bu ağacları birtəhər qoruyub saxlayırlar.

...Kürqırağı meşələr "Tuqay" adlanır. Böyük ərazini əhatə edir. Bir ucu Türkiyənin Çaldır suayırıcısından başlayır. Azərbaycanla daxil olana qədər Gürcüstan ərazisində 400 kilometr məsafəni dolaşır. Azərbaycanda isə 900 kilometrlik böyük ərazidə yerləşir. Tuqay meşələri - Kür çayının subasarında yerləşən, əsasən söyüd və aqyarpaq qovaq ağaclarının üstünlük təşkil etdiyi nadir meşələrdəndir.

Meşələrin azalması yetmişinci illərin sonundan başlayıb. 1978-ci ildə Aqstafa meşə təsərrüfatı ərazisində sahəsi 4860 hektar olan Qarayazı Dövlət Təbiət Qoruğu yaradılmışdır. Hə-

min dövrdən tuqay meşələrində yaranan seyrəklilik narahatlıq doğurmağa başladı. Tuqay meşələrdə Qarayazı Dövlət Qoruğu yaratmaq təşəbbüsləri olsa da məsələ müsbət həllini tapmadı. Sovet dönəmində pambıqçılığın inkişafı tuqay meşələrə sözün əsl mənasında qənim kəsildi. Bəzi rayonlarda birinci katiblər "artıq pambıq sahəsi" xatirinə meşələri qıraraq yerində pambıq əkdirdi. Hətta həmin dövrlərdə rayon əhalisi köməklik üçün məşhur coğrafiyaşünas alim, akademik Həsən Əliyevə müraciət etdilər. Akademikin səyi nəticəsində meşə qırğınlariının qarşısı müəyyən qədər alınsa da, torpaq tamahkarlığı davam elədi. Kürqırağı meşələr indi cəmi 25 min hektar ərazidə qalıb. Kür-Araz düzündə isə bu rəqəm cəmi 0,8 faiz təşkil edir. Biz, Sabirabad rayonundan misallar gətirdiyimiz üçün həmin rayona aid bəzi rəsmi faktları da qeydlərimizə əlavə edirik; "Son 10-20 ildə yanacaqın çatışmazlığı, qaçqın ailələrinin Kürətrafi rayonlarda yerləşdirilməsi ilə əlaqədar tuqay meşələrinin qalılıqlarına təzyiq daha da gücləndirilmişdir. Bunun nəticəsində mövcud meşələrin vəziyyəti daha da pisləşmiş, şübhəsiz, sahəsi də azalmışdır. Təbii və süni salınmış meşələr seyrəklir, kolluqlara çevrilir, gələ-

cək nəsil kəsilir, meşəsizləşdirilmə intensiv gedir. Kür qırağında meşə yox edilən sahələri kolluqlar, qamışlıqlar, bataqlıqlar tutur. Yevlax, Sabirabad, Hacıqabul rayonlarında meşənin yerində kənd təsərrüfatı bitkiləri sistemsi suvarıldığından sahələr şorlaşır və ya bataqlığa çevrilir. Bu isə tuqay meşələrin qalılıqlarının tamamilə sıradan çıxarılması təhlükəsi yaradır".

Bütün bunlara baxmayaraq, Kürqırağı meşələrin bərpası istiqamətində müəyyən addımlar da atılır. İlk öncə onu qeyd edək ki, Kürqırağı yaşayış məntəqələrinin demək olar ki, hamısında qazlaşma aparıldığından yanacaq kimi odundan istifadəyə ehtiyac yaranmır.

Digər tərəfdən, Sabirabad Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzi meşəçilik fonduna daxil olan torpaqlarda meşə zolaqlarının bərpası məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir. Meşə zolaqları yaratmaq üçün ərazidə müxtəlif növ ağacların əkini aparılmışdır. Hazırda ağacların qorunub becərilməsi davam etdirilir. Eyni layihə Hacıqabul rayonu ərazisindəki sahələrə də tətbiq olunmalıdır. Bu, ziyanın yarısından qayıtmaq kimi xeyirli, əhəmiyyətli iş ola bilər.

Tofiq HÜSEYN,
"Respublika".